

לאור השבת

יוצא לאור ע"י קהילת יהודי ספרד "בית משה" אנטוורפן יצ"ו
בהנהגת רב הקהילה הרה"ג יוסף טראב הכהן שליט"א

פרשת וילך

דברי הדרב

מסר אישי וישייר לכל אחד מהבורא: קראו

את הפטרת השבת הנוכחית, שבת שובה

בשבת שחלה בעשרת ימי תשובה קוראים את הפטרת הפותחת במילים "שובה ישראל עד ה' אלוקיך".

שובה, ישראל, עד ה' אלוקיך כי בשלת, בעונך. קחו עמכם דברים, ושובו אל ה' אמרו אליו, כל-תשוא עון וקח-טוב, ונשלמה פרים, שפתינו. אשור לא יושענו, על סוס לא נרבה, ולא נאמר עוד אלהינו, למעשה ידיו--אשר-בך, ירחם יתום. ארפא, משובתם אהבם, נדבה: כי שב אפי, ממנו. אהיה כמל לישראל, ופרח פשושנה; וך שרשיו, בלבנו. ולכו, ינקותיו, ויהי כותה, הודו; וריח לו, בלבנו. ישובו ישיבי בצלו, יחיו דגן ויפרחו בנפן; וזרו, ביון לבנו. אפרים, מה לי עוד לעצבים; אני עניתי ואשורנו, אני כבדש רענון ממני, פרוך נמצא. מי חכם ויבן אלה, נבון וידעם: כי ישרים דרכי ה' וצדקים ילכו בם, ופושעים, יכשלו בם.

מי קל כמוך, נשא עון ועבר על-פשע, לשאריה, נחלתו: לא-תחזיק לעד אפו, כי-תפין חסד הוא. ישוב ירחמנו, יכבש עונותינו; ותשליך במצלות ים, כל-חטאותם. תתן אמת לעקב, חסד לאברהם, אשר-נשבעת לאבותינו, מימי קדם.

מדובר בהפטרת תשובה, הפותחת בקריאתו של חושע הנביא לכל אחד ואחד מאיתנו: "שובה ישראל עד ה' אלוקיך, כי בשלת בעונך!". בשל הפטרה זו, הנקראת תמיד בשבת הסמוכה ליום הכיפורים, זוכה השבת לכינוי "שבת שובה".

חושע מבאר לפני ישראל את דרך התשובה: "קחו עימכם דברים ושובו אל ה'" – תתוודו לפני ה' בדברים ולא בקרבנות וזה תשובו אליו. "אמרו אליו" – בתפילה, "כל תישא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו" – כל עוונותינו סלח, ולמדנו דרך טוב, ובמקום קרבנות הפרים שהיה לנו להקריב לפניך – נשלם אותם בוודיו שפתינו.

ממשיך חושע ומבטיח לעם ישראל שלאחר שיאמרו לפני ה' את הדברים הללו, "ארפא משובתם אוהבם נדבה" – בורא עולם מבטיח שאחרי שיאמרו בן, "אז אסלח לכל חטאותם, ואף על פי שאינם ראויים לאהבה, אתנרב לאהבתם כי שב אפי ממנו".

"אהיה כמל לישראל" – לא תפסק אהבתי מהם, כשם שהטל לא מפסיק לעולם, כך לא תפסק אהבתי מהם. "וריה לו כלבנון" – וריחו יהיה מדיף בריח הקמורת שהוקרב בבית המקדש, ששם הולכנו עוונותיהם של ישראל.

ממשיך הבורא ומבטיח לישראל הבטחה מרגשת במיוחד: "אני כבדש רענון" – אהיה לישראל כאילו ברוש רטוב הנכפף לאדם, ואדם אוהו בענפיו – כך אהיה נכפף לישראל להיות אוהו ידו בך, כלומר: אהיה מצוי לו. "ממני פרייך נמצא" – זכור תמיד שכל מובתך ממני באה.

בעניין זה, כמה מתאימים דברי רש"י על הפסוק המפורסם, המדבר על תופעת ההתקרבות ליהדות, שבה מתפשטת בדור האחרון: "ושב ה' אלוקיך את שבותך". שואלים המפרשים: מדוע לא נאמר "והשיב"? מכארים חז"ל במדרש: כאשר גלו ישראל גלתה שכינה עמהם, וממילא כאשר הם חוזרים מהגלות השכינה – שהיא חלק מה' – שבה עמם. נוסף לכך משיב רש"י: "נדול יום קבון גלויות, ובקושי", כלומר קשה מאד לעשותו, "כאילו הוא עצמו צריך להיות אוהו בידיו ממש איש איש ממקומו".

מבאן ניתן ללמוד כי קיבוץ גלויות אינו בקבוצות. הוא לא מתרחש בקבוצה של המון אדם. השיבה אל ה' היא אישית. כל אחד חוזר לבד. ויותר מזה: ה' מלווה כל מתקרב אליו באופן אישי, "אוהו בידיו ממש איש איש ממקומו". ה' "שב" עם כל חוזר בתשובה, פשוט כי הוא מוליך אותו אישית.

בורא עולם מניע אלינו בימים קדושים אלו, ממציא את עצמו אלינו, מתכופף אלינו בעין ברוש רטוב, ומתגלה אלינו. אבא בשמים מניע ומדריך כל אחד מאיתנו "ממקומו", בנתיב החד-פעמי והבלתי-סלול ממקום בו אנו נמצאים עכשיו אל הקדושה, אל הדבקות, אל החיבור העצום אליו. הבח לא נפנה אליו עורף, בואו וזכור ש"כל מובתינו ממנו באה", ונשוב אליו באהבה.

בשביל לבוא – צריך לצאת, בשביל לעלות – צריך גם לרדת

פרשת "וילך" היא הפרשה עם מספר הפסוקים הקטן ביותר בתורה, ויחד עם זאת היא בעלת עוצמה רבה. בפרשה זו מובאים הדברים האחרונים שנושא משה ביום פטירתו, והם כוללים דברי אזהרה ותחזיות קשות מצד אחד, ודברי תקווה, ביטחון וחזון אופטימי מצד שני.

משה רואה בנבואה את כל האירועים שיקרו לעם היהודי עד קץ הימים, והוא יודע שגם בימי העצב הקדוש ברוך הוא לא יניח לעם ליפול: "תִּזְקוּ וְאִמְצוּ, אֵל תִּיקְאוּ וְאֵל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם, כִּי הַשֵּׁם אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַחֵלֶץ עִמָּךְ, לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ". התקווה של משה "מנצחת" את העצבות, ומתוכה גם נולד טבעו של עם ישראל לדורותיו, שהפך אותו ל"עם התקווה". יש די והותר עצב בהיסטוריה היהודית, אולם יחד עם זאת היהודים תמיד היו מלאי תקווה לגבי עתידם.

משה מדגיש בדבריו, שהעוגן היחידי שיחזיק את עם ישראל לאורך ההיסטוריה הוא התורה, ולכן הוא מצווה את בני ישראל את המצווה האחרונה בתרי"ג המצוות – מצוות כתיבת ספר תורה. מתברר, שהשילוב בין העצבות לתקווה הינו חלק מהותי מהחיים עצמם, וננסה להבין מדוע.

משה אומר לבני ישראל את הדברים הבאים: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, בֵּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם, לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֹאת וּלְבוֹא, וְהַשֵּׁם אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה" רש"י מבאר (בפירושו הראשון) על פי דרך הפשט, ששתי הנקודות האחרונות הן בעצם אחת. משה אומר, איני יכול עוד לצאת ולבוא בגלל שהשם אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה.

ננסה להבין מעט יותר לעומק את כוונתו של משה באמרו "לא אוכל עוד לצאת ולבוא". הרי השם ציווה את משה לא לעבור את הירדן ופשוט שמשה לא יעבור על ציווי השם. מדוע משה מוסיף "לא אוכל עוד לצאת ולבוא"? מה עומק כוונתו?

בחכמת הפיזיקה בתחום תורת החומר והמבנה הפנימי של האטום אנו יודעים, שאת הגרעין שבתוך האטום מקיפים אלקטרונים המלאים תנועה ללא הרף. כוחות חשמליים פנימיים הם הגורמים לתנועה בלתי פוסקת זו. מלבד הכוחות הפועלים בתוכיות הגרעין, הרי גם בין גרעין לגרעין קיימים כוחות דחייה עצומים המונעים את התרכבותם אלו באלו – ואם לא כן, הייתה מופעלת אנרגיה אטומית עצומה. כח הדחיה העצום הזה, כמו גם כח המשיכה המקיפים את כל המציאות בעולם החומר, משקפים את המתרחש בתוך "העולם הקטן" – האדם. גם האדם נמצא בתנועה מתמדת של "יוצא ובא" ושל דחיה וקרבה כל ימיו.

כלפי מה הדברים אמורים? רבי צדוק הכהן מלובלין מבאר, שמהות חיי האדם מבוססת על ה"מתח החשמלי" שעל הציר של דחיה ומשיכה, ובלשוננו כיום – עליות ונפילות, ובלשוננו של משה רבינו – לצאת ולבוא. וכך הוא כותב: "וזה ההבדל בין מלאך לאדם. דמלאך נקרא עומד, שעומד תמיד במדרגה אחת, מה שאין כן האדם, צריך להיות הולך במעלה תמיד ממדרגה למדרגה, עד שמשלים עצמו ומגיע אל בית עולמו."

"וזה שאמר 'וילך משה', דמשה רבינו עליו השלום היה הולך תמיד במעלה ממדרגה למדרגה, עד שבא אל מדרגה זו שאמר 'לא אוכל עוד לצאת ולבוא'. היינו, דכל שלא יוכל עוד לצאת, לנפול ממדרגתו, על ידי זה לא יוכל לבוא עוד למדרגה למעלה הימנו גם כן, וכמו שנאמר 'כי שבע יפול צדיק וקם'. והיינו, שעל ידי הירידה חס וחלילה, על

ידי זה מתגבר עוד בחילא יתיר (בכוח גדול) וקם, ואז הוא נקרא 'הולך', אבל כל שלא יוכל לצאת, עוד לא יוכל לבוא גם כן... וכן צריך כל אדם להיות הולך תמיד".

מדהים. בחייו של כל אדם יש עליות וירידות, קימות ונפילות. את זאת כולנו יודעים. רבי צדוק הכהן מחדש, שהמצב הזה של "יוצא ובא" הוא עצם החיים, ובלעדי הנפילות החיים כבר אינם קרויים חיים. אם אדם כבר לא יכול "לצאת", אם הוא כבר לא יכול למעוד, חיי כבר אינם קרויים חיים. ביום פטירתו של משה, שהתורה מגדירה אותו ביום זה "איש האלוקים", כנראה באיזשהו מקום הוא הגיע למדרגה כל כך נעלה שכבר ניטלה ממנו הבחירה והוא לא יכול לצאת ולהיכשל, כך שממילא הוא גם לא יכול להתקדם, מה שמעביר אותו ממצב של "אדם הולך" למצב של "מלאך עומד". כל ה"חכמה" בהתקדמות היא כשיש אפשרות של נפילה, אחרת, אין להתקדמות כל משמעות.

משל למה הדבר דומה? לבדיקת א.ק.ג. כל עוד שהגרף על גבי המסך מראה תנועה גלית מעלה ומטה, אות הוא שהאדם חי, אולם כשנפסקת התנועה הגלית ומופיע קו רציף, אות הוא להפסקת החיים. כמובן, אדם צריך לתת דגש בעיקר על מצבי העלייה, אך עליו להפנים, שבמידה ומתרחשת נפילה, עליו להפוך אותה לחלק בלתי נפרד מהעלייה עצמה. "עת לחבוק ועת לרחוק מחבוק" – כך אומר שלמה, אולם עת הריחוק היא המטעינה את עת החיבוק.

דברים אלו נכונים לא רק ביחס לעבודת האדם היחיד בעולמו, אלא גם ביחס למערכת היחסים שבין השם לעמו. אותם כוחות משיכה ודחיה

הנמצאים בעולם ובאדם, קיימים כמובן גם בין שני אלו לבין בוראם. עם ישראל חווה מצבי ירידה רבים והוא מתפלל מדי ערב: "ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום".

עומדים אנו כעת בפתיחתה של שנה חדשה, וכולנו מתפללים לשנה של ריבוי רחמים. אף אחד מאתנו לא יודע עוד כמה ניסיונות נכוננו לנו. משה רבינו בפרשתנו מזכיר שיהיו מצבים של חרון אף, צרות ורעות, אולם משה מוסיף שהמצבים הקשים הם אלו שיובילו אותנו לעלייה – "ומצאנו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על פי אין אלקי בקרבי מצאנוי הרעות האלה" המצב הזה יוביל אותם לתשובה שלימה. עם ישראל יודע, שגם בעת של "לרחוק מחבוק", בורא עולם לא מפר את בריתו עמנו, וכפי שמבטיחה התורה בפרשתנו: "והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות, ועתה תשיח הוצאת לפניך לעד כי לא תשכח מפי זרעו, כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום בטרם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי", וכפי שמרחיב רש"י – "הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרען לגמרי".

בימי תשובה אלו, כולנו מתבוננים על מצבי "היציאה והביאה" שלנו, ואנו בודקים היכן אנחנו עומדים מול השם. התבוננות אובייקטיבית תציב בפנינו מצבי יציאה רבים, ועל כך אנו מתוודים ביום הכיפורים. אולם יחד עם זאת עלינו לגרום לכך שמצבי הירידה הללו לא יפילו אותנו אל תוך זרעות הייאוש אלא להיפך, לנצל אותם לתשובה אמתית ולעלייה מחודשת.

משה הולך, עם ישראל הולך, נופל וקם, אולם כבר הבטיחה התורה: "והשם הוא תהלך לפניך, הוא יהיה עמך, לא ירפך ולא יעזבך, לא תיָאָר ולא תִתָּחַת".

במותו ציוה לנו את החיים

משה מודיע לבני ישראל שהיום הוא יום פטירתו. כל דבריו מתחילת פרשה זו עד סוף התורה, אמר משה לבני ישראל ביום פטירתו. פותחת הפרשה כך: "וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: בֶּן מֶאֶה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם, לֹא אוֹכֵל עוֹד לֶצֶאֱתָא וְלָבוֹא" (דברים ל"א, א'-ב'). רבים מפרשני התורה שואלים, מה כוונת התורה במילים "וילך משה". להיכן הוא הלך? הפסוק לא כותב להיכן הוא הלך, אלא רק שהוא דיבר אל בני ישראל. מהי מטרת ההליכה?

רבי משה בן נחמן - הרמב"ן, מבאר בפשטות, שמשה הלך ממחנה לווייה אל מחנה ישראל, כדי להיפרד מהם כאדם הנפרד מחברו. הדבר מרגש.

כשמשה הודיע לעם ישראל שהוא מתעתד להפטר מן העולם, עצם המעמד המרגש היווה התערבות לתשובה, משום שהוא הזכיר לכולם את יום המוות. כשבני ישראל רואים שאפילו ענק שבענקים כמשה - אשר שהה בהר ארבעים יום וארבעים לילה ללא מאכל ומשתה, קרע את הים והנהיגם ארבעים שנה במדבר - גם אדם גדול זה בא קיצו, אין ספק שגם עלינו יבוא הקץ, ודבר זה עורר את ליבם לתשובה. כשאדם חושב על ארעיותו בעולם, זהו אחד הכלים החזקים המביאים את האדם לתשובה ולחישוב מסלול מחדש.

בהמשך הפרשה, משה אומר לבני ישראל: "כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת מֶלֶךְ יְהוָה וְאֶת עֲרֶפֶת הַקֶּשֶׁה. הֵן בְּעוֹדֵנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם, מִמָּרִים הָיִיתֶם עִם הַשֵּׁם, וְאֵף כִּי אֶחָרִי מוֹתִי". עם ישראל "מצטיין" בתכונה של קשיות עורף.

קשיות עורף, עורף קשה, מה הכוונה? קורה לפעמים שנתפס לאדם שריר ברגלו או בצווארו, מבלי יכולת להזיז את ראשו או רגלו. כשם שתופעה זו קיימת בגוף האדם, כך היא קיימת בנפשו של אדם. פעמים אדם "ננעל ונתפס" מבלי רצון להזיז ולהפנות מבט ימינה ושמאלה, לראות האם אולי הוא מועה בדרכו. גם לאחר הטא העגל - שזהו הטא הקשור לעבודה זרה, הסיבה שאנשים העניש את עם ישראל לא הייתה מצד עצם החטא, אלא מחמת קשיות העורף של בני ישראל - "וַיֹּאמֶר הַשֵּׁם אֶל מֹשֶׁה: רְאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה, וְהִנֵּה עִם קָשֶׁה עֲרָף הוּא. וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי, וַיִּחַר אִפִּי בָהֶם וְאָכַלְתִּים"

הפתרון הוא לרכך את קשיות העורף. כשירמיהו הנביא מנבא על תחילתה של גאולת ישראל הוא אומר: "שְׁמוֹעַ שְׁמַעְתִּי אֶפְרָיִם מִתְנַחֵד" (ירמיהו לא, יז). עם ישראל התחיל להראות תזוזה, תזוזה של חיים.

כל אדם באשר הוא צריך לרכך את קשיות עורפו, ובפרט בתקופת ימי הדין והרחמים. התובנה הזו באה לידי ביטוי במילים שהזכרנו קודם: "וילך משה". כלומר:

המשנה במסכת אבות כותבת: "צאו וראו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם" (אבות ב). מדוע המשנה מנסחת "צאו וראו" - לצאת להיכן? המשנה כאן כותבת יסוד גדול. אם אדם רוצה להשתנות, השלב הראשון שעליו לעבור הוא יציאה מהמקום בו הוא היה עד עכשיו. אין הכוונה כמובן רק למקום פיזי, אלא בעיקר למקום מחשבתי. אדם צריך להתרגל לצאת מהרגלי מחשבתו, לצאת מהשגרה והקביעות ולהיכנס לסדר אחר של מחשבה והתבוננות.

גם דוד המלך כותב בתהלים: "לָכוּ חָזוּ מַפְעָלוֹת הַשֵּׁם" (תהלים מז). על האדם ללכת ולצאת מקביעות המחשבה, רק כך יוכל להגיע לראיית מפעלות השם. אם אדם יישאר קפוא על מקומו - יהיה לו קשה לראות את עוצמתו של הבורא.

גם שלמה המלך אומר: "לָכוּ לִחְמוּ בְּלִחְמִי, וּשְׁתוּ בַּיַּיִן מִסִּכְכָּתִי" (משלי ט, ה) - התורה והמצוות משולים ללחם ויין. אם אדם רוצה לאכול מלחמו ולשתות מיינו של הבורא, ראשית עליו ללכת ולפרוץ את ההרגלים בהם הוא נתון. ה"וילך משה" הוא הפתרון לקשיות העורף אדם חושש משינויים. אדם אוהב להיות שקוע בבזבז של עצמו, ידוע הדבר שהבזבז חמים ונעים. אולם אין ברירה - חייבים לפרוץ את המחסומים הדמיוניים, ללכת ולהתקדם ולו צעד קטן. כשאדם צועד והולך פסיעה אחת לקראת הבורא, הבורא "רץ" "קילומטרים" לכיוונו - "שובו אלי, ואשובה אליכם".

משה ביומו האחרון מזכיר לעצמו את יום המיתה, הוא בעצמו המשיך "ללכת" גם ביומו האחרון ולהוליך יחד עמו את עם ישראל, לגרום לעצמו ולהם לצאת מהשגרה ולהיכנס אל תוך עולם של מחשבה והתבוננות - אל תוך עולם התשובה. בימים אלו, הבה נניד את הצוואר, נזיז את שריר הרגל וההרגל ונתקדם מעט לכיוון זרועותיו הפתוחות של הבורא.

הגליון נתנדב על ידי ידידנו הדגול

יצחק הזבילה

להצלחת כל עם ישראל